

Sanct Jacobs Kirke i Ballerup. Bidrag til dens Historie.

Ved cand. jur. *Axel H. Pedersen.*

Den franske Korvet „La Recherche“ blev i 1839 af Louis Philippe sendt til Skandinavien for at foretage videnskabelige Undersøgelser. I Ekspeditionen, som ledes af Paul Gaimard, deltog foruden forskellige Videnskabsmænd en fortræffelig Landskabsmaler Aug. Mayer, der i det store Værk, som senere udkom om Rejsen, ogsaa afbildede en Del danske Landskaber, Slotte og Kirker. Som den eneste Landsbykirke gengives Ballerup Kirke¹). Det maleriske Billede, hvor man forgæves leder efter den ægte danske Kolorit, bærer trods al Korrekthed et fremmedartet Præg over det hele Sceneri. Det har sin Interesse ved at vise paa Kirkens Nordside det gamle sengotiske Vaabenhus, der blev nedrevet ved Tilbygningen af Sideskibet i 1885—86. Kirkemuren er ligeledes nedrevet, idet Kirkegaarden o. 1870 er blevet udvidet med et Stykke af den

foran liggende Gadejord. Det lille Beboelseshus i Fortsættelse af Kirkemuren er Degnestavnen.

Kirken, som er senromansk, fik i gotisk Tid indbygget Hvælvinger, der er forsynet med Kalkmalerier. Under et af disse, Fremstillingen af den hellige Jørgens Kamp med Dragen, findes paa Skjoldbuen en Indskrift, som er vejledende for Tidsfæstelsen. Den i Indskriften nævnte „d[omino]nicolao ioh[ann]is presbitero hujus ecclesie Jacobi“ (5: Hr. Niels Hanssøn Præst til denne Jakobs Kirke) maa antages at være den samme „dominus nicolaj de Balrop“ („Hr. Niels til Ballerup“), som nævnes i en af de Aartider²), som skulde holdes af de evige Vikarer ved Vor Frue Kirke. Ballerup Kirke var tilligemed flere andre henlagt til den københavnske Hovedkirke, saaledes at Kannikerne nød Indtægterne af Præstekaldene imod selv eller ved andre at forrette Tjenesten ved Landsbykirkerne³). Fortegnelsen over disse Aartider hidrører fra Tiden o. 1440, og man tør derfor gaa ud fra, at Overhvælvningen og Kalkmalerierne er udført under Erik af Pommern, en Tidsfæstelse, man forøvrigt tidligere har fastholdt paa Grundlag af Dragterne i Dekorationerne og Tekniken⁴).

Af Indskriften fremgaar det iøvrigt, ligesom af Fremstillingen paa Skibets østlige Hvælving af Herrens Broder, at Kirken under Katolicismen har været indviet til Sct. Jacob.

Under Svenskekrigen led Kirken betydelig Overlast. De svenske Krigskarle huserede slemt her i Byen, hvor de havde slaaet Lejr ved Brydehusvejen omkring den saakaldte Karl Gustavs Mose. Om deres Hærværk imod Kirken indberettede otte Mænd i 1662 i en afholdt Syns- og Skønsforretning⁵): Messehagel og Messesærk blev borte i Svenskens Tid. Loftet i Taarnet fattedes 3½ Tylt Dieller, og paa Taget fattedes 2 Ruller Bly. Kirkegaardens Mur var ganske øde, og i Stedet for var sat 40 Favne Risgærde. En Kirkekam var nedblæst over Koret, og paa Kirke og Taarn manglede 200 Tagsten. Den ene Klokketiste maatte istandsættes og den anden fornys. Kirkeporten fattedes Stabler og et Hængsel, og tre Kirke-laager var ganske øde. I Lydhullerne var Murværket brøstfældigt. Gradualen, en Psalmebog, en Lygte og Nøglen var borte. Kirkens to Huse var helt øde og borte, det ene var Degnestavnen⁶).

I Tiden 1678—1738 var Kirken i privat Eje. Den 28. Marts 1678 blev jus patronatus over Ballerup Kirke tilligemed Retten til at oppebære Kirkens Tiende og Herligheden over Præstegaarden og Degnekaldet overdraget til Ober-Jægermester Vincentz Joachim von Hahn til Jægerspris⁷⁾. Alexander Hahn overdrog dernæst den 26. September 1702 Ejendomsretten til Peter Svendi paa Husumgaard over „jus vocandi til Maaløv Kirke, jus patronatus til Ballerup Kirke, saavidt som ikke strider imod Loven, Kirken og dens Tiende, som efter Jordebogen er takseret“. Købesummen var 16,000 Rdl. Johanne Cathrine Salig Peter Svendi (med Justitsraad Christian Scavenius som Lavværge) udstedte Skøde 12. Juni 1715 til Jacob Einsperg, Forpagter paa Knabstrup. Kristine Stæhr, afgangne Jacob Einspergs, solgte den 13. Juni 1786 Kirken til Hans Heinrich Ermandiger, Kgl. Maj. Regimentsquarttermester og Advocat ved Højesteret. Dette Skøde omfattede „jus patronatus til Ballerup Kirke og til fornævnte følger og jus vocandi til Annexet som er Maaløf, saa at begge Kirkerne betjenes af den Præst og Degn, som Patronen til Balderup kalder“. Den private Ejendomsret ophørte 1738, da Kirken paany henlagdes under Kronen ved Skøde af 16. Juni 1738 fra Hans Heinrich Ermandiger⁸⁾.

1885—86 opførtes Sideskibet efter Tegning af Johan Daniel Herholdt. Under Sideskibets Opførelse fremdroges Kalkmalerierne⁹⁾.

I Kornichen anbragtes i 1904 et Glasmaleri, skænket af Karen Larsen, Lundegaard. Det forestiller de tre Højtider Jul, Paaske og Pinse. Det er tegnet af kgl. Bygningsinspektør, Prof. Albert Jensen og udført af Maleren Overgaard¹⁰⁾.

Alteret er opstillet 1886, og er forsynet med zinkstøbt forgyldt Krucifiks. Det anskaffedes for at gøre Plads for de ved Restaureringen fremdragne Kalkmalerier i Koret, som ganske dækkedes af den tidligere Altertavle. Denne, der nu er ophængt paa Sideskibets vestlige Væg, forestiller Kristi Opstandelse og er malet af Albert Küchler i 1848¹¹⁾, men trods Küchlers Navn er det dog kun et svagt og ret holdningsløst

Billede i ræffalisk Stil¹²). Før Küchlers Billede anskaffedes, fandtes en gammel Altertavle med to Sidefløje. Paa Dansk Skolemuseum opbevares nu den venstre Sidefløj, der for en Del Aar siden fandtes af fhv. Lærer F. Kristensen paa en Gaard, hvor den anvendtes som Skod i en Svinesti. Lærer Kristensen fik Sidefløjen draget frem, og efter Anvisning af Lærer J. P. Jørgensen, Smørum, blev den restaureret. Den er delt i to rektangulære Felter og maaler 187×85 cm. Paa det øverste er malet „oratio dominica“ og paa det nederste „Herrens Bøn“, Fadervor først paa Latin, derefter paa Dansk. Paa Bagsiden er malet Giverens Navn, Aage Pedersen, og et ejendommeligt Tegn, der er blevet misforstaaet ved Restaureringen. Det har vistnok forestillet et kronet Navneciffer. Aage Pedersen, der boede i Ballerup, blev udnævnt til Herredsfoged den 21. December 1577 og var det til o. 1592, da en anden nævnes¹³).

Døbefonten er romansk, tilvirket i Skaane eller paa Gulland, ligesom Døbefonten i Smørum Kirke. Af romanske Døbefonte findes kun disse to i Herredet¹⁴). Fontefadene er begge af Tin. Det mindste har i Bunden indridset Kristian den Niendes kronede Navneciffer og paa Randen „Ballerup Kirke 1886“. Samme Gravering ses paa Daabskanden, ogsaa af Tin. Den gamle Daabskande findes i Nordisk Museum i Stockholm, hvortil den er solgt af Arendal Høy, der har leveret den nye. Den er i Empirestil, forsynet med Slangehoved og spids Tud. Frederik den Sjettes Monogram er indgraveret paa Kanden¹⁵).

Af *Klokkerne* bærer den store følgende Indskrift med en Roset mellem hvert Ord: „Støbt af L. C. & H. Gamst, København, Anno 1837.“ Den lille Klokke har foroven en tolinet Indskrift „Durch das Feuer und Hitze bin ich geflossen; Meister Claves von Dam hat mich gegossen, Anno 1643.“

Under Gulvet i Koret fandtes tidligere en muret Begravelse, der nævnes 1761¹⁶) og 1821¹⁷). Den er sandsynligvis sløjft o. 1840, paa hvilket Tidspunkt en Del Ligsten, som fandtes i Kirken, er fjernede og bragt til Skovlunde, hvor Brudstykker

af dem nu anvendes som Trappestene i en Havegang paa Matr.-Nr. 27 C, der da tilhørte Lærer Jens Jørgensen¹⁸⁾.

Paa Brudstykkerne af den ene Sten, en sart, rødlig ølandsk Kalksten, hvor Størsteparten af Overfladen er skallet bort, kan kun læses Ordene „Johan“(nes), „Ecc“(lesiarium) og „et Maa“(løv). Paa Grundlag heraf og Stenens Alder, maa det antages, at Stenen har været lagt over Johan Christophersen, der var Præst ved Kirken fra 1643—54. Denne Antagelse be- styrkes ved, at det vides¹⁹⁾, at Johan Christophersens Ligsten fandtes i Kirken. Indskriften var for en stor Del utydelig; der kunde kun læses: Johannes Christoffer Pastor 1654 Ecelesia- rium Ballerup og Maaløv 6. August i hans 44 Aar.

Den anden Sten, der er af solidere Materiale, har Evange- listtegnene i Hjørnerne, man ser Marcus Løven. Paa den be- varede Del af Stenen findes følgende Indskrift: Hviler hæderlii ocht Jens Hanssen Balderup Philosophie och Teolog .../... øde Anno MDCLIII den .../... hans Alders 26 A.../...tation och ...

Enkelte andre Stykker har det ikke været muligt at sam- menlægge til nogen Tydning, men muligvis er de Brudstykker af den Sten for Præsten Torben Jensen (1600—1643), der og- saa tidligere fandtes i Kirken. Den bar Indskriften²⁰⁾ „Herun- der hviler ærlige, hæderlige og vellærde Mand Torben Jensen, som har været Sognepræst til Balderup og Maaløv Sogne udi XLIII og døde Anno MDCXLIII den 14. Marts udi sin Alders 77 Aar, med sin salige Hustru, ærlige, dydige og gudfrygtige Matrone Salome Melchiorsdatter, som døde Anno MDCXXXV udi sin Alders LXXXV Aar. Hvilke begge levede til Haabet i et christeligt Ægteskab og avlede en Datter. Gud give den- nem en glædelig Opstandelse paa den yderste Dag. Denne Sten er henlagt af Hans Christophersen og Ane Torbensdatter Aar 1650 den 12. August. Væ den hannem lader optage uden til Slægt eller Svogerskab.“

I Kirkeskibets Midtergang findes tre meget store Ligsten, som i Række, regnet fra Øst, bærer Indskrifter²¹⁾ til Minde om Karen Hansdatter († 1653), Olle Lavridtsøn († 1654, hans Hustru Johanne Lavritzdatter og Jep Kjeldsøn († 1677).

I Kirkegaardens Gang Nord for Sideskibet laa tidligere un-

der Jordoverfladen en stor Ligsten. Den blev i Foraaret 1923 taget op og er nu opstillet i Vaabenhuset. Den bærer Indskriften: Herunder hviler Forhen Birkeskriver Conrad Heglund Født den 1. November 1711 Død den 20. Martii 1763.

Paa Sideskibets østlige Væg findes et Oliemaleri, forestillende en Krucifiksfigur fra det 18. Aarh. Nedenunder er paa en sort Tavle malet: Givet til Erindring om sal. Birkeskriver Terkildsen, som døde den 10de Marts 1791.

Paa den venstre Side af Korbuen ud mod Kirkerummet findes et Marmorepithaf i klassisk Stil med Indskrift: Barnlig Kierlighed Satte dette Minde Over de Bedste Forældre Jubellæreren Holder Halling Sogne Præst til Ballerup og Maalew Født i Taarnbye Den 1. August 1718 Død i Ballerup den 16. January 1799 og Birgitte Kirstine Mossin Født i Twersted Præstegaard den 10. Nowbri 1722 Død i Ballerup den 19. July 1794 Begge Virksomme for Menneskeheden Skønt Daadfulde i Stilhed Agtede af Deres Ower mænd Elskede af Deres Liige Ungdommens Weiledere Armods Trøst Fred ower Deres Grav.

Paa Kirkegaarden Nord for Koret laa tidligere en rødlig Kalksten, der ligeledes blev taget op i 1923. Den har en stærkt slidt Indskrift: Herunder hviler Salig Provst Jens Riddermand Schiøth Sognepræst til Ballerup og Maaløv Født den 23. November 1755 Død den 7. Juni 1816 Retskaffen og nidkær Embedsmand Trofast Ægtefælle og Fader Hvis altfor tidlige Død Begrædes af Enke og Børn ...dette Minde ... deres Kærlighed²²).

I Vaabenhusets Østvæg er indmuret en Marmorplade, der har staaet paa Pastor Hertels Grav, som blev sløjfet ved Tilbygningen af Sideskibet 1885—86.

Paa Triumfbuen hænger ved Opgangen til Prædikestolen en Egetræs Ramme, som Menigheden bekostede og lod op hænge til Minde om Stiftsprovst Dahlerup kort efter dennes Død. Forneden er indskaaret: „Stiftsprovst M. H. L. Dahlerup. R. af Dbg. Sognepræst for Balderup og Maaløv Menigheder fra 1854 til 1878.“ Egetræsrammen indeholder en Sølvkrans med samme Indskrift.

De ældste Bidrag til *Præsterækken* findes i Fortegnelserne over Kannikerne ved Kollegialkapitlet ved Vor Frue Kirke, hvorunder Ballerup Kirke var henlagt — sandsynligvis i det 14. Aarh.²³).

Olaus Johannis omtales i en Fortegnelse over de evige Vikarer fra o. 1440—1450 (D (o: dominus) *Olaus Johannis de Balderupæ*²⁴).

Nicolaj de Balrop nævnes, som allerede omtalt, i Forbindelse med de Aartider (Sjælemesser), som de evige Vikarer havde at holde²⁵).

Jens Unger var Præst i Ballerup 1453²⁶), da han tilskødede Præsten i Slangstrup Mikkel Esbernsen „en Gaard og Grund norden næst for Sanct Peters Kirke i København“. Ungers Testamente er affattet 26. Maj 1477²⁷). Han var død før 1481, da der paa dette Tidspunkt førtes en hæftig Retsstrætte²⁸) mellem en bekendt offentlig Notar Peder Unger og Vikarerne ved Vor Frue Kirke om en Forbog (Brevarium), som Peder Unger paastod at Vikarerne havde borttaget, efter at de havde benyttet den til at berette hans afdøde Broder, Hr. Jens Unger, perp. Vikarius i Vor Frue Kirke og Præst i Ballerup Kirke, hvem Bogen havde tilhørt.

Mattis Mattsøn nævnes i 1493 som den første Vikar ved de hellige 24 Oldefædres Alter²⁹), hvortil han selv skænkede en Gaard. Dette angives i et Brev af 8. Juni 1517, hvori Karine Jensdatter gør vitterligt, at „hun skøder og giver Gaarden efter sin kjære Broder Hr. Mattis udi Ballerup“.

Poul Jensen nævnes 1504³⁰) i et Skøde, hvori han („som nu er Præst i Ballerup“) sammen med flere andre fik overdraget en Gaard paa Nørregade.

Over Præsterne *efter Reformationen* kan nu opstilles en fuldstændig Fortegnelse, men her skal kun nævnes de ældste og hidtil ukendte.

1535—1566 *Lavrits* fik efter Reformationens Indførelse „presentats paa Ballerup og Maaløv Kirker“³¹), men var Præst ved Kirken allerede fra 1535³²).

1566—1600 *Jens Berthelsen* var før sin Tiltræden Kapellan hos Lavrits. Han blev ordineret 1566 af Hans Albretsen³³).

1600—1643 *Torben Jensen*, Søn af fornævnte, „var valetudiniarius (svag) i 43 Aar og maatte derfor tage sig en Kapellan at være hans Mertienere i Ordet for hans Svagheds Skyld i hans Naffn“³⁴). 1620 led han og hans Kapellan „den allerstørste Skade og yderste Fordærvelse ved en Ildebrand“³⁵).

1643—1654 *Johan(nes) Christophersen* var Torben Jensens Kapellan fra 1610³⁶) og gift med hans Datter, Anne Torbensdatter³⁷).

1654—1681 *Andreas Gregersen Sidelmand*, personel Kapellan fra 1651, „confirmatij vero Pastor 1654“³⁸). Provst over Smørum Herred fra 1676. Skiftet efter hans Død mellem „denne salige Mands Enke, den hæderlige, dyderrige og gudfrygtige Matrone Ane Tonnis Datter og deris tilsammen havende Søn og eneste Arving, den hæderlige og vellærde unge Mand Hr. Gregers Andersøn Sidelmand“ fandt Sted den 5. December 1681³⁹). Selv foretog Sidelmand som Provst det sidste Skifte den 24. Okt. 1680.

Rasmus Hansen nævnes enkelte Steder⁴⁰) urigtigt som Præst ved Kirken. Han døde 21. Juli 1676 og har aabenbart været Sidelmands Kapellan.

1681—1688 *Corfits Nielsen*, f. i Kalundborg, Student fra Vor Frue Skole 1673, Præst i Ballerup 17. Septbr. 1681. Han døde 1688 „efterladende sig Hustru Kirsten Lavritsdatter og 3 Børn, Niels 3½ Aar, Lars 2 Aar og Jacob 20 Uger“. Skiftet fandt Sted 13.—27. November 1688⁴¹).

NOTER.

- 1) Erling Stensgaard „Da Frankrig „opdagede“ Danmark.“ Tekst og Billeder fra Paul Gaimards Ekspedition med Korvetten „La Recherche“. „Hus og Hjem“ Nr. 35, 8. Aug. 1925, S. 834 ff.
- 2) H. F. Rørdom „Københavns Kirker og Klostre i Middelalderen“ 1859—63, Till., S. 91.
- 3) I. c. S. 39 ff.
- 4) Karl Madsen „Kunstens Historie i Danmark“ 1901—07, S. 25.
- 5) Smørum Herreds Synsprotokol 1662. Landsarkivet.
- 6) Axel H. Pedersen „Sagn fra Ballerup og Omegn“. Hist. Aarb. 1925. S. 137.
- 7) De nævnte Skøder opbevares i Rigsarkivet, Pakke H 84, Fol. 256 Skøder til Kongen, Hans Henrich Ermandiger, Hjortespring Gaard og Gods, 1738.
- 8) Dette Skøde findes ikke i den nævnte Pakke, der derom bærer Paategning „udlaant 30. Aug. 1845“.
- 9) Om Kalkmalerierne henvises til Magnus Pedersen „Kalkmalerier i danske Kirker“ 1895, S. 93.
- 10) Liber daticus eller Ballerup og Maaløv Pastorats Kaldsbog, anskaffet i Juli 1844 af Pastor H. J. Giessing, S. 83.
- 11) Carl Reitzel „Charlottenborg Udstillingerne 1807—1882“. 1883. 355.
- 12) Poul Nørlund Indberetning til Nationalmuseet II, 1916—17.
- 13) Optegnelser af fhv. Lærer J. P. Jørgensen i Dansk Skolemuseums Arkiv. Axel H. Pedersen: J. P. Jørgensen. Fra Københavns Amt 1926, 130 f.
- 14) Chr. Axel Jensen „Kirker“ (Københavns Amt); Daniel Bruun Danmark V.
- 15) Poul Nørlund Indberetning til Nationalmuseet II 1916—17.
- 16) Hofman Samlinger 1761 VII, S. 33.
- 17) Theodor Gliemann „Beskrivelse over Københavns Amt“ 1821.
- 18) Meddelt af Købmand Lauritz Christensen, Skovlunde. Axel H. Pedersen: Skolelærer Jens Jørgensen, Skovlunde. Roskilde Dagblad, 6. Oktbr. 1926.

19—20) Liber daticus.

21) Se Indskrifterne i P. C. Tüchsen: „Ballerup Kirke, navnlig dens Kalkmalerier“, Roskilde 1912, S. 12—14 (der dog har flere Fejl-læsninger).

22) Poul Nørlund Indberetning til Nationalmuseet II 1916—17.

23) H. Fr. Rørdam „Københavns Kirker og Klostre i Middelalderen“ 1859—63. S. 39 ff.

24) Rørdam „Tillæg“, S. 52, O. Nielsen Københavns Diplomatorium IV, S. 43—44.

25) I c. Tillæg, S. 53.

26) O. Nielsen „Københavns Diplomatorium“ 1859—63, II, S. 2—3.

27) Rørdam I. c. Tillæg, S. 71—73.

28) Rørdam I. c., S. 88—89.

29—30) Rørdam I. c., S. 186.

31) Danske Kancelliregistranter 1536—1556, S. 29.

32—34) Historia et Catalogus Pastorum Selandia Petro Musenia Ministro Academia Congesta, S. 33 (Kgl. B.)

35) Danske Kancelliregistranter 1620, S. 879.

36) Musenia, S. 33.

37) Kirkehistoriske Samlinger 4 R III, S. 338.

38) Musenia, S. 33.

39) Skifteprotokol for Smørum Herreds Provsti 1676—98, 1710.

40) Wiberg Præstehistorie 1870 I, S. 136, efter Lengenicks personal-historiske Bidrag, S. 445.

41) Skifteprotokol for Smørum Herreds Provsti 1676—98, 1710.